

Збереження біорізноманіття тварин

УДК 636.1.06.082(477)

DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.64.16>

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСТЕР'ЄРУ КОНЕЙ ПОЛІСЬКОЇ ПОПУЛЯЦІЇ РІЗНОГО ВІКУ

Т. Є. ІЛЬНИЦЬКА, О. В. СИДОРЕНКО

Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН (Чубинське, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-0969-9095> – Т. Є. Ільницька

<https://orcid.org/0000-0003-2429-9361> – О. В. Сидоренко

horsebreeders@ukr.net

Стаття присвячена питанню вивчення особливостей розвитку екстер'єру коней поліської популяції в Україні. Проведено обстеження коней поліської популяції господарства «Щербаті Цуглі», яких утримують на базі Екологічної дослідницької Станції «Глибокі Балики» Обухівського району Київської області. Встановлено, що коні різного віку проявлять ознаки, характерні для аборигенних порід, а саме: швидке досягнення розмірів дорослих тварин; наявність ознак атавізму: «зebroїдність», темний «наліт» на плечах і холці; скороспілість. Питання особливості розвитку екстер'єру коней поліської популяції потребує подальшого вивчення.

Ключові слова: конярство, збереження біорізноманіття, поліські коні, проміри, екстер'єр, лінійна оцінка

CHARACTERISTICS OF THE EXTERIOR OF THE POLESIE HORSE POPULATION OF DIFFERENT AGES

T. Y. Ilnytska, O. V. Sydorenko

Institute of Animal Breeding and Genetics nd. a. M.V.Zubets of NAAS (Chubynske, Ukraine)

The article is devoted to the study of the features of the development of the exterior of horses of the Polesie population in Ukraine. A survey was made of the horses of the Polesie population of the Sherbaty Tsugly farm, which are kept on the basis of the Ecological Research Station Deep Balyki, Obukhov district, Kyiv region. It has been established that horses of all ages will show signs characteristic of native breeds, namely: rapid achievement of the size of adult animals; the presence of signs of atavism: "zebroid", dark "plaque" on the shoulders and withers; precocity. The question of the features of the development of the exterior of horses of the Polesie population requires further study.

Keywords: horse breeding, conservation of biodiversity, Polesie horses, measurements, conformation, linear scoring

Вступ. Вивчення аборигенних популяцій тварин є одним із основних напрямів досліджень сучасної науки про збереження біологічного різноманіття. Науковцями та селекціонерами Великобританії, Польщі та США доведено, що для відродження та збереження екосистем різних регіонів краще використовувати саме місцеву популяцію коней. Досвід використання польського коника для відновлення гірських регіонів Великобританії показав, що коні місцевої популяції більш ефективно використовують пасовища, ніж завезене поголів'я [1].

© Т. Є. ІЛЬНИЦЬКА, О. В. СИДОРЕНКО, 2022

Розведення і генетика тварин. 2022. Вип. 64

В Україні існує дві групи коней, які за походженням, типом та екстер'єром відносяться до аборигенних – гуцульська та поліська. Остання за даними літературних джерел сформувалась на території Полісся ще в 18 столітті та імовірно має своє походження від лісових тарпанів, що мешкали до VIII ст. н. е. [2, 3].

У період 50–60-х роках минулого століття науковцями Білоруського науково-дослідного інституту тваринництва було вивчено і обстежено понад 1000 голів коней поліської популяції [4]. У 2021 році білоруськими вченими та селекціонерами розпочато цикл експедицій на Поліссі з метою обстеження поголів'я коней у населення та відбору зразків генетичного матеріалу [5].

Науковці рекомендують частину поголів'я аборигенних порід утримувати в «диких» умовах для природнього відбору. Однак при цьому необхідно регулярно проводити оцінку та вибракування коней, які не відповідають визначеним вимогам. Також практичний досвід показав, що при реконструкції місцевих порід коней необхідно притримуватись таких правил: тварини мають бути народжені та утримуватись в відповідному природно-географічному регіоні, бути добре пристосовані до типу місцевості та місцевого клімату; не мати білих відмітин або «неприродних» мастей та за висотою в холці відповідати цільовому стандарту.

В Україні дослідження щодо вивчення стану популяції поліських коней не проводили до 2019 року. На сьогодні проведено декілька експедиційних обстежень Українського Полісся та сформований перший табун поліської популяції коней, які за конституцією та екстер'єром подібні до представників породи описаних в літературних джерелах раніше [6]. Вивчення особливостей розвитку екстер'єру даної групи коней є важливим етапом для розробки методичних рекомендацій щодо оцінки та відбору тварин поліської популяції.

Мета дослідження. Вивчити екстер'єрні особливості коней поліської популяції різного віку.

Матеріал та методика досліджень. Матеріалами для досліджень слугували результати експедиційного обстеження поголів'я в господарстві «Щербаті Цуглі», яке утримують на базі Екологічної дослідницької Станції «Глибокі Балики» Обухівського району Київської області. На сьогодні табун поліських коней нараховує 22 гол. За результатами досліджень, враховуючи досвід науковців інших країн, розроблені методичні рекомендації щодо оцінки та відбору коней поліської популяції. Здійснено взяття промірів, оцінка екстер'єру, рухів, темпераменту та робочої продуктивності досліджуваного поголів'я тварин різного віку. Проведено оцінку типу, масті, промірів, основних ознак екстер'єру та темпераменту згідно цільовому стандарту основних ознак екстер'єру поліської популяції коней [7].

Результати досліджень. Проведено обстеження поголів'я коней поліської популяції у кількості 22 голови, в т. ч. 9 кобил та 6 лоша́т поточного року народження. Складна ситуація в країні торкнулась і поліської популяції коней. Але це дало можливість перевірити поголів'я коней на стресчутливість та адаптивні якості до нових умов утримання.

В березні–квітні цього року табун поліських коней перебував під окупацією – більше двох місяців тварини виживали на «підніжному» кормі під вибухами. Враховуючи складну ситуацію у Вишгородському районі із замінуванням пасовищ, було прийнято рішення перевести коней у більш безпечне місце. Тварини були розділені на 2 групи. Перша група – жеребець та кобили з лоша́тами поточного року народження були перевезені до с. Сокирниця Хустського району Закарпатської області. Друга група – молодняк 2020–2021 року народження (скорочено – р. н.) був переміщений до с. Маліївці Дунаєвецького району Хмельницької області. Необхідно відмітити, що усі коні незалежно від віку спокійно перенесли зміну обставин, транспортування та сусідство із іншими видами тварин – буйволи та вівці. Після довгого шляху, який частково було подолано верхи, у тварин не відмічалось жодних ознак стресу та адаптаційних змін.

Однак у зв'язку з труднощами в організації догляду за двома групами коней, табун був переміщений у липні цього до Екологічної дослідницької Станції «Глибокі Балики» Обухів-

ського району Київської області, де утримується цілодобово на пасовищі у найбільш приближених до «диких» умов з вільним водопоєм.

З метою вивчення особливостей розвитку статей екстер'єру коней поліської популяції із віком та вивчення інтенсивності росту тварин було взято проміри у молодняку 2020–2021 року народження та дорослих коней (табл. 1).

1. Основні проміри коней поліської популяції різного віку

Проміри	Вік		
	1,5 роки	2,5 роки	4 роки і старше
Кількість голів	4	2	10
Висота в холці, см	119,0 ± 0,41	137,0 ± 2,0	138,8 ± 0,71
Обхват грудей, см	135,0 ± 0,63	158,0 ± 1,00	164,4 ± 1,03
Обхват п'ястка, см	15,4 ± 0,24	18,0 ± 1,00	18,0 ± 0,11

Молодняк 1,5-річного віку достатньо розвинутий для свого віку, має добре розвинуті м'язи та кісткову тканину. Коні 2,5 віку за промірами майже не поступаються дорослим тваринам. Це вказує на те, що у коней поліської популяції спостерігається швидке досягнення фізіологічної зрілості, що є характерним для аборигенних порід. В диких умовах швидкий розвиток – це умова для виживання та спасіння від хижаків. Тільки за обхватом грудей спостерігалась значна різниця (6,4 см). Для молодих тварин це характерно та пояснюється більш пізнім розвитком внутрішніх органів порівняно з кістками.

Для оцінки екстер'єру коней був застосований метод опису за лінійною шкалою. В основу лінійної шкали покладено сучасні класифікаційні системи, які використовуються для опису та характеристики коней. Для розрахунку було прийнято, що середнє популяційне значення для лінійних ознак екстер'єру, рухів та темпераменту дорівнює 100 одиниць, стандартне відхилення становить 4 одиниць [8].

З метою опису дорослого поголів'я поліських коней був проведений аналіз даних їх лінійної оцінки. Результати наведені в таблиці 2.

За результатами досліджень відмічено, що коні поліської популяції, як і типові представники місцевих порід, характеризувались: прямокутною формою тулуба (92,0 ± 0,84), великою головою (96,8 ± 1,31), досить сильно вираженим прямим кутом передпліччя (106,0 ± 1,07), незначною щаблістістю задніх кінцівок (96,0 ± 1,69) та пропорційним до розміру тіла розвитком кісток (100,0 ± 0,84).

Встановлено, що для популяції поліських коней спостерігалась незначна мінливість показників лінійних ознак в межах 2,28–7,28%. Це засвідчує, що зазначені ознаки враховувались при пошуку та відборі типових представників популяції відповідно до наукового опису їх ознак.

Необхідно відмітити, що більша мінливість визначена за такими лінійними ознаками: висота холки (7,28%), форма крупу (5,69%) та постави задніх кінцівок (5,56%).

Мась коней є одною із основних ознак, що включені до цільового стандарту [7]. Обстежене поголів'я повністю відповідає вимогам: більшість коней вороні або вороно-чалі (56%), гніді (30%), сірі (7%) та руді (7%). Тільки дві тварини маю білі відмітина на голові, що не є критично для аборигенних порід.

Важливо, що серед досліджуваного поголів'я поширені (75%) характерні для лісових коней ознаки атавізму: поперечні смуги на ногах, так звана, «зebroїдність», темний «наліт» на плечах і холці.

Загалом, для підконтрольної популяції коней незалежно від віку характерно: тулуб компактний подовжений, груди широкі, спина довга, попереk короткий, круп короткий, звислий, кінцівки сухі, копитний ріг темний та міцний. Конституція суха і міцна, будова тіла гармонійна, мускулатура розвинена добре, сухожилля розвинені добре та міцні. За темпера-

ментом – тварини спокійно реагують до зовнішні подразники та не виявляють жодної агресії до людини.

2. Характеристика поголів'я дорослих коней поліської популяції за лінійними ознаками (n = 10)

Лінійні ознаки	M ± m	Cv, %	min	max
Тулуб: форма	92,0 ± 0,84	2,90	88	96
Тулуб: напрямок	103,2 ± 1,31	4,00	100	108
Голова	96,8 ± 1,31	4,27	92	104
З'єднання голови з шиєю	102,8 ± 1,47	4,51	96	108
Довжина шиї	100,8 ± 1,16	3,65	96	108
Положення шиї	104,8 ± 0,80	2,41	100	108
Розвиток м'язів шиї	102,4 ± 1,60	4,94	96	108
Висота холки	97,6 ± 2,25	7,28	88	108
Передпліччя	106,0 ± 1,07	3,21	100	108
Спина	103,2 ± 1,31	4,00	100	108
Поперек	101,6 ± 1,07	3,32	100	108
Круп: форма	96,4 ± 1,73	5,69	88	104
Круп: довжина	100,4 ± 1,51	4,77	96	108
Передні кінцівки	100,0 ± 0,00	-	100	100
Задні кінцівки	96,0 ± 1,69	5,56	88	104
Бабки	100,0 ± 0,00	0,00	100	100
Копита	100,0 ± 0,84	2,67	96	104
Стан кінцівок	101,2 ± 1,47	4,58	96	108
Розвиток кісток	100,0 ± 0,84	2,67	96	104
Ставлення до людини	100,4 ± 1,11	3,49	96	104
Ставлення до зовнішніх подразників	99,6 ± 0,72	2,28	96	104

Для порівняння конституційно-екстер'єрних особливостей коней поліської популяції різного віку наводимо фото кобил 2020–2021 року народження (рис. 1–2). Тварини за розвитком статей екстер'єру та зовнішнім виглядом подібні незважаючи на річну різницю у віці. Це вказує на скороспілість популяції, що характерно для аборигенних коней.

Рис. 1 Кобила 2020 р. н.

Рис. 2 Кобила 2021 р. н.

Лошата 2022 року народження, незважаючи на складну ситуацію з кормами та частими змінами місця утримання, відрізняються гарною вгодованістю, правильним розвитком статей екстер'єру, костисті, з вираженим оригінальним типом, сухої міцної конституції, з подовженою формою тулубу та добре розвинутими суглобами (рис. 3–4).

Враховуюче вищезазначене, коні поліської популяції незалежно від віку, відповідають за типом та будовою тіла цільовому стандарту. При цьому виявляють високі адаптивні якості та стресостійкість.

Рис. 3 Жеребець 2022 р. н.

Рис. 4 Поліська кобила 2022 р. н. із матір'ю

Висновки. За результатами комплексного обстеження коней поліської популяції встановлено, що молодняк 2020–2021 року народження достатньо розвинутий для свого віку. Коні 2,5 віку за промірами майже не поступаються дорослим тваринам. Відмінність встановлено лише за обхватом грудей (6,4 см). Також спостерігається швидке досягнення фізіологічної зрілості, що є характерним для аборигенних порід.

Відмічено, що коні поліської популяції, як і типові представники місцевих порід, характеризувались: прямокутною формою тулуба ($92,0 \pm 0,84$), великою головою ($96,8 \pm 1,31$), досить сильно вираженим прямим кутом передпліччя ($106,0 \pm 1,07$), незначною шаблестістю задніх кінцівок ($96,0 \pm 1,69$) та пропорційним до розміру тіла розвитком кісток ($100,0 \pm 0,84$). Встановлено незначну мінливість коефіцієнту варіації (2,28–7,28 %).

Обстежене поголів'я повністю відповідає вимогам цільового стандарту за мастю – більшість коней вороні або вороно-чалі (56%). Також у більшості коней (75%) характерні для лісових коней ознаки атавізму: поперечні смуги на ногах, так звана, «зеброїдність», темний «наліт» на плечах і холці.

Важливим етапом відновлення поліської популяції коней є розроблення методичних рекомендації щодо оцінки та відбору тварин з подальшим впровадженням їх у виробництво.

Однак, враховуючи складну ситуацію у країні та незначну кількість (чисельність) досліджуваного поголів'я, питання вивчення особливостей розвитку екстер'єру коней поліської популяції потребує подальшого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Linnartz L., Meissner R. Rewilding horses in Europe. Background and guidelines – a living document / Publication by Rewilding Europe, Nijmegen. The Netherlands, 2014. 48 p.
2. Герман Ю. И., Чавлытко В. И., Горбуков М. А. Сохранение местных генетических ресурсов в коневодстве республики Беларусь. *Науково-технічний бюллетень*. Харків, 2014. № 111. С. 64–69.
3. Книга о лошади / под ред. С. М. Буденного. Москва : Сельхозгиз, 1952. Т. 1. 625 с.
4. Горбуков М. А., Чавлытко В. И., Герман Ю. И., Дайлиденок В. Н., Герман А. И. Совре-

менное состояние популяции полесских лошадей в Беларуси. *Зоотехническая наука Беларуси* : сб. науч. тр. Жодино, 2011. Т. 46, ч. 1. С. 25–32.

5. Шилина Н. Исчезнуть или остаться полесской лошади. Продолжение следует... URL: <https://planetabelarus.by/publications/ischeznut-ili-ostatsya-poleskoy-loshadi-prodolzhenie-sleduet/?fbclid=IwAR3WAZKS82QeW-jxnATifUwcSOViZEXikNBP2eaQy6mN6y30rshmf7WukrQ> (дата звернення 01.11.2022).

6. Ільницька Т. Є., Сидоренко О. В., Ягусевич Ю. С., Лещенко Н. М. Поліський кінь: історія походження та сучасний стан. *Розведення і генетика тварин*. Київ, 2020. Вип. 59. С. 136–141. DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.59.15>

7. Ільницька Т. Є., Сидоренко О. В. Цільовий стандарт основних ознак екстер'єру поліської популяції коней. *Розведення і генетика тварин*. Київ, 2021. Вип. 62. С. 159–164. DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.62.20>

8. Бондаренко О. В., Гетья А. А., Ільницька Т. Є. Методика оцінки та добору племінного матеріалу з використання генетичних та біологічних особливостей коней різних напрямів використання за сучасними методами. Чубинське, 2017. 34 с.

REFERENCES

1. Linnartz, L., and R. Meissne. 2014. *Rewilding horses in Europe. Background and guidelines – a living document*. Publication by Rewilding Europe, Nijmegen, The Netherlands, 48 (in English).

2. German, Yu. I., V. I. Chavlytko, and M. A. Gorbukov. 2014. Sokhranenie mestnykh geneticheskikh resursov v konevodstve respubliky Belarus' – Preservation of local genetic resources in horse breeding of the Republic of Belarus. *Naukovo-tekhnichnyy byuleten' Institutu tvarinnitstva NAAN – Scientific and Technical Bulletin of the Institute of Animal Breeding of the NAAS*. 111:64–69 (in Russian).

3. Budennii, S. M. 1952. *Kniga o loshadi – Book about horse*. Moskva, 625 (in Russian).

4. Gorbukov, M. A., V. I. Chavlytko, Yu. I. German, V. N. Daylidenok, and A. I. German. 2011. Sovremennoe sostoyanie populyatsii poleskikh loshadey v Belarusi – Saving local genetic resources in breeding in Belarus. *Zootekhnicheskaya nauka Belarusi: sb. nauch. tr – Zootechnical science of Belarus: the col. of sc. works*. 46(1):25–32 (in Russian).

5. Shylina, N. *Ischeznut ili ostatsya poleskoy loshadi. Prodolzheniye sleduyet... – The Polissya horse will disappear or remain. To be continued...* URL: <https://planetabelarus.by/publications/ischeznut-ili-ostatsya-poleskoy-loshadi-prodolzhenie-sleduet/?fbclid=IwAR3WAZKS82QeW-jxnATifUwcSOViZEXikNBP2eaQy6mN6y30rshmf7WukrQ> (in Russian).

6. Ільницька, Т. Є., О. В. Сидоренко, Ю. С. Ягусевич, and Н. М. Лещенко. 2020. Poliskiy kin: istoriya pokhodzhennya ta suchasniy stan – Polesye horse: history of origin and current situation. *Rozvedennya i henetyka tvaryn – Animal Breeding and Genetics*. 59:136–141. DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.59.15> (in Ukrainian).

7. Ільницька, Т. Є., and О. В. Сидоренко. 2021. Tsil'ovyy standart osnovnykh oznak ekster"yeru polis'koyi populyatsiyi koney – The current state of the polesie horse population and the target standard of the main traits of its conformation. *Rozvedennya i henetyka tvaryn – Animal Breeding and Genetics*. 62:159–164. DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.62.20> (in Ukrainian).

8. Bondarenko, O. V., A. A. Hetya, and T. Y. Ільницька. 2017. *Metodyka otsinky ta doboru pleminnoho materialu z vykorystanniam henetychnykh ta biolohichnykh osoblyvostei konei riznykh napriamiv vykorystannia za suchasnyimi metodami – Methods of evaluation and selection of breeding material using genetic and biological features of horses of different directions by using modern methods*. Chubynske, 36 (in Ukrainian).

Одержано редколегією 10.11.2022 р.

Прийнято до друку 25.11.2022 р.